

Com començar una experiència d'aprenentatge servei?

Introducció

L'aprenentatge servei és una combinació original de dos elements coneguts: *l'aprenentatge basat en l'experiència* i *el servei a la comunitat*. La novetat està en l'entramat d'ambdós elements, no en cadascun d'ells, sobradamente coneguts en educació formal i no formal.

Si des d'una institució educativa formal o no formal es vol desenvolupar una experiència d'aps, és convenient tenir presents els següents passos que pauten el procés que va de la concepció del projecte a la seva avaluació final. Tenir-los presents ens ajudarà a ordenar les feines que cal dur a terme i a no oblidar els aspectes fonamentals d'una activitat d'aps.

Quins són els passos a donar? Una seqüència d'etapes senzilla, comuna a la de qualsevol experiència de projecte, podria ser:

Si bé aquests són els tres moments bàsics, podem ser més precisos i subdividirlos en set etapes.

Etapas d'una experiència d'aprenentatge-servei	
A. Preparació del projecte	I. Esbossar el projecte
	II. Establir relacions amb entitats socials
	III. Planificar el projecte
B. Realització del projecte	IV. Preparació amb el grup
	V. Execució amb el grup
	VI. Cloenda amb el grup
C. Avaluació multifocal	VII. Avaluació multifocal

2. Etapes i fases

En cada etapa podem identificar fases diferents, però la seva ordenació seqüencial, així com la intensitat o el pes específic de cada fase, pot variar en funció del tipus de projecte, l'edat i maduresa del grup, el treball en xarxa amb les organitzacions socials, les experiències prèvies de l'escola o de l'entitat, la novetat o antiguitat del projecte, i moltes altres variables.

Malgrat tot, l'essencial en aquest esquema són les **set etapes bàsiques**.

Quadre d'etapes i fases en els projectes APS

ETAPA	FASES
I. Esbossar el projecte	1. Definir per on començar
	2. Analitzar com està el grup i cada membre
	3. Determinar un servei socialment necessari
	4. Establir els aprenentatges vinculats al servei
II. Establir relacions amb entitats de l'entorn	5. Identificar les entitats per col·laborar
	6. Plantejar la demanda i arribar a un acord
III. Planificar el projecte	7. Definir els aspectes pedagògics
	8. Definir la gestió i l'organització
	9. Definir les etapes de treball amb el grup
IV. Preparació amb el grup	10. Motivar el grup
	11. Diagnosticar el problema i definir el projecte
	12. Organitzar el treball que es durà a terme
	13. Reflexionar sobre els aprenentatges de la preparació
V. Execució amb el grup	14. Executar el servei
	15. Relacionar-se amb les persones i entitats de l'entorn
	16. Registrar, comunicar i difondre el projecte
	17. Reflexionar sobre els aprenentatges de l'execució
VI. Cloenda amb el grup	18. Reflexionar i avaluar els resultats del servei realitzat
	19. Reflexionar i avaluar el conjunt dels aprenentatges assolits
	20. Projectar perspectives de futur
VII. Avaluació multifocal	21. Celebrar l'experiència viscuda amb tothom
	22. Avaluar el grup i cada noi/noia
	23. Avaluar el treball en xarxa amb les entitats
	24. Avaluar l'experiència com a projecte APS
	25. Autoavaluar-se com a educador/a en el procés viscut

Dues observacions:

- En relació a la **participació dels nois i noies**: Sovint els educadors han de decidir el tema i preparar bona part del projecte abans de presentar-lo als nois i noies, quan aquests són petits o poc experimentats. Però també és possible que els joves participin plenament en la decisió del tipus de projecte que volen realitzar i en la planificació de les seves etapes. En aquest cas, les tres primeres etapes es fondran amb la quarta etapa –*La planificació amb el grup*–. D'aquesta manera, i des de la mateixa concepció, el projecte es basarà en la participació conjunta dels joves i els seus educadors. En cas de no ser possible un nivell tant alt de participació, les tres primeres etapes quedaran sota la responsabilitat dels educadors.
- En relació a la **reflexió i interiorització**: Una fase de reflexió i interiorització ha de ser present en totes les etapes de desenvolupament del projecte amb els nois i noies. Això permet lligar més estretament l'element aprenentatge amb l'element servei, i també serveix per conscienciar els nois i noies de tot el que estan aprenent -es a dir, rebent-amb l'experiència. Assumir que un s'està enriquint ajuda a superar esquemes paternalistes, especialment en projectes de tipus social, en els quals els destinataris del servei són persones (avis, nens i nenes més petits, població immigrada, entre iguals, etcètera). En definitiva, descobrir reflexivament quant s'arriba a aprendre realitzant un servei a la comunitat és una manera d'enfocar-lo amb visió de reciprocitat, respecte i gratitud als altres.

ETAPA I: ESBOSSAR EL PROJECTE

L'inici d'un projecte d'aps acostuma a partir d'una idea –d'una mena d'espurna germinal– que ens sembla interessant, que potser ens apassiona i que veiem possible desenvolupar amb la voluntat de convertir-la en una proposta educativa. A partir d'aquest punt inicial, donarem els primers passos en la recerca de complicitats amb els companys/es i amb la direcció. D'immediat també anirem a la recerca del lloc i el moment més oportuns per insertar l'activitat d'aps en la marxa habitual de la institució educativa. Bo i aquesta previsió tant ordenada i lògica, sovint ens trobem a mig fer activitats d'aps sense adonar-nos-en ni haver-ho decidit previament. En aquest cas, pot ser positiu prendre consciència del que ja portem fet i mirar de continuar i de fer-ho millor.

En tot cas, al final d'aquesta etapa hauriem de tenir un esquema que respongui a tres qüestions:

- A quina necessitat o problema social s'enfrontarien els nois i noies?
 - Quin seria el servei concret que els nois i noies desenvoluparien?
- Quins aprenentatges es podrien assolir a partir de realitzar aquest servei?

1. Definir per on començar

Pot ser útil plantejar-nos tres preguntes:

- *Què podem fer?:* Partirem d'una bona pràctica per transformar-la enaps? Partirem d'un contingut d'aprenentatge i buscarem un servei relacionat? Partirem d'una necessitat social evident?
- *Amb quins companys i suport institucional?* Comptarem amb el suport de la direcció? L'endegariem en solitari o en equip? Comptarem amb les famílies o amb voluntaris?
- *En quin lloc situar l'experiència?* En el cas de l'educació formal: en quina àrea, tutoria, crèdit, dins o fora de l'horari escolar...? En el cas de l'educació no formal: a colònies, campaments, casal d'estiu, esplai diari, esplai de dissabtes, ludoteca...

2. Analitzar com està el grup i cada membre

Es tracta d'obtenir una certa visió global de la maduresa, possibilitats i limitacions del grup i de cada membre. Per exemple, podríem reflexionar entorn de 4 factors:

- els interessos i motivacions que tenen els nois i noies del grup
- el nivell acadèmic i intel·lectual i l'experiència previa en projectes
- la dinàmica del grup, lideratge, rols i manera de gestionar els conflictes
- el clima moral del grup, les actituds i els valors consensuats

3. Determinar un servei socialment necessari

Un cop tenim una cert diagnòstic de les possibilitats del grup, caldria concretar un tipus de servei necessari, interessant, accessible i alhora oportú per el grup de nois i noies. Plantejar-nos, doncs:

- quines necessitats socials reals o "causes" motivarien els nois i noies
- quins serveis podrien dur a terme, relacionats amb aquestes necessitats
- quines entitats de l'entorn, compromeses amb aquestes causes, podríem col·laborar amb nosaltres per ajudar-nos a realitzar el servei.

4. Establir els aprenentatges vinculats al servei

Un cop identificat el servei a la comunitat possible, convé explotar la seva potencialitat pedagògica.

- Des de l'educació formal: es tracta de precisar els continguts acadèmics implícits en el servei que serien vinculables a les diferents matèries: llengua, matemàtiques, ciències, tecnologia, llengua estrangera, expressió plàstica, educació física... i pensar com es podrien treballar a l'aula de manera complementària a l'acció de servei.
- Des de l'educació no formal: es tracta de vincular el servei al plantejament educatiu de l'entitat i els seus objectius educatius. A més, cal veure si el marc més adient és la programació d'activitats fora de l'horari lectiu, en caps de setmana, o bé en les activitats de vacances.

ETAPA II: ESTABLIR RELACIÓ AMB ENTITATS SOCIALS

La majoria dels projectes d'APS exigeixen que la institució educativa es vinculi amb alguna entitat social que li facilita entrar en contacte amb la realitat en la que es desenvoluparà el servei i una part de l'aprenentatge. Normalment, ni l'escola ni les entitats no formals poden tirar endavant en soledat projectes d'aps: es fa necessari crear llaços de col·laboració. Teixir xarxes educatives més amples i denses, que vagin més enllà de les institucions educatives, que permetin la cooperació i que facin realitat l'horitzó de la ciutat educadora.

Però crear llaços de col·laboració entre entitats educatives i socials per tal de desenvolupar projectes conjunts d'aps no és una tasca senzilla. Caldrà, al menys, tenir presents els passos que a continuació presentem.

Al final d'aquesta etapa hauriem de tenir un document signat de comú acord per les parts implicades, en que s'expressin els compromisos adquirits per part de tothom.

5. Identificar les entitats socials per col·laborar

Una vegada esbossat el projecte que es desitja realitzar, podem començar a buscar les entitats socials que millor poden ajudar-nos a realitzar el tipus de servei previst. Serà de molta ajuda que a prop nostre hi hagi un "punt de trobada per a l'aps" que ja tingui fet un rastreig de la zona i compti amb un inventari de les entitats socials de l'entorn i de les possibilitats de servei que ofereixen.

Si encara no existeix cap punt d'aquestes característiques, haurem de fer servir les coneixences que tenim o haurem de preguntar i demanar ajuda fins que trobem l'entitat més apropiada. Al nostre país hi ha un bon nombre d'entitats socials i de serveis vinculats a l'Administració que ofereixen propostes educatives properes a l'aps.

Tingui qui tingui la iniciativa, una vegada sabem amb qui voldriem col·laborar es tracta de posar-se en contacte i, si es veuen possibilitats, acordar una trobada. Aquest primer contacte i també la resta del procés de col·laboració serà molt més fàcil si tenim a prop un "punt de trobada per a l'aps" que actui de mediador i facilitador.

6. Plantejar la demanda i arribar a un acord

El primer pas abans d'arribar a un acord de col·laboració és explicar la demanda que fa la institució educativa a l'entitat social; és a dir, raonar el projecte d'aps i el paper que hauria de jugar l'entitat social.

Un cop aclarida la proposta, l'entitat social ha de decidir si pot assumir-la. En aquest cas això significa comprovar si la demanda s'escau bé amb els objectius habituals de l'entitat, si realment obtindrà algun ajut en la seva tasca habitual –no oblidem que es tracta que els nois i noies facin un servei–, i si conten amb els recursos i la infraestructura suficient per realitzar la part del procés que els correspongui.

En cas que totes les respostes siguin afirmatives, és el moment de formular l'acord de col·laboració que, a més de l'expressió de la voluntat de cooperar, hauria de formular els compromisos concrets que assumiran durant el procés tant les institucions educatives com les entitats socials.

ETAPA III: PLANIFICAR EL PROYECTO

Un cop hem esbossat el projecte i l'hem donat forma a partir de l'acord amb les entitats socials amb les quals col·laborarem, podrem posar-nos a planificar el que pensem dur a terme. Si bé de manera ideal cal tendir a planificar el projecte conjuntament amb el grup, quan els nois i noies són petits o el grup és inexpert es fa necessària una intensa fase de planificació prèvia per part de l'educador.

A grans trets, es tractaria de redactar un document breu que ens serveixi de guia per començar el projecte. Encara que després la realitat ens fa canviar algunes coses, tindrem més reflexes i recursos per fer-ho com més ben preparat estigui tot plegat.

Al final d'aquesta etapa hauriem de tenir un nom per al projecte, o bé, definir de quina manera el decidirem conjuntament amb el grup de nois i noies.

7. Definir els aspectes pedagògics

El plantejament pedagògic del projecte hauria de detallar:

- *Objectius educatius:* d'aprenentatge, de servei, individuals, de grup...
- *Activitats:* d'aprenentatge, de servei, de reflexió, de comunicació...
- *Avaluació:* previsió dels instruments i mètodes d'avaluació per saber si haurem assolit els objectius, i, en el seu cas, valor acadèmic que li atorgarem.
- *Paper i funcions de l'educador:* Situar la nostra tasca en relació a la dinamització del projecte, del grup, de la relació amb les entitats socials, així com la formació que necessitem per dur-la a terme.

8. Definir la gestió i l'organització

La gestió del projecte hauria de detallar:

- *Calendari i horari:* Quant de temps dedicarem al projecte, com el distribuïrem, quan començarà i s'acabarà.
- *Requisits previs de tipus formal:* permisos, autoritzacions, notificacions, assegurances...
- *Relació amb les famílies:* informació, conformitat, suport...
- *Treball en xarxa:* concretarem quina coordinació, acords, reunions, paper de cadascú...
- *Materials, infraestructures i equipament:* sales, fungibles, transports, material d'equip...
- *Difusió del projecte:* Cartes, tríptics, difusió als mitjans de comunicació...
- *Pressupost:* despeses, ingressos possibles, sistema de control...

9. Definir les etapes de treball amb el grup

Abans de començar a treballar amb els nois i noies, val la pena imaginar quina mena d'esforç els hi demanarem en cada moment:

- *Etapa de preparació:* Com els motivarem? Com diagnosticaran el problema? Com definiran el projecte? Com s'organitzaran per dur-lo a terme? Com s'adonaran del que estan aprenent en aquesta etapa?
- *Etapa d'execució:* Com controlarem l'assistència i la participació activa en el projecte? Com assegurarem el registre del que es va fer? Com recollirem les impressions de l'entitat social durant la realització del projecte? Com s'adonaran del que estan aprenent en aquesta etapa?
- *Etapa d'avaluació:* Com avaluaran els nois i noies el servei que han realitzat? Com avaluaran tot el que han après durant el procés? Com celebrar els resultats del projecte? Com es plantejaran les perspectives de futur?

ETAPA IV: PREPARACIÓ AMB EL GRUP

Una vegada tenim clar les característiques dels projectes viables, i hem definit com implicar el grup en cadascuna de les etapes de preparació, execució i avaluació, podem llençar-nos sense por a planificar amb els nois i noies, tenint clar que la nostra preparació com a educadors haurà deixat prou espai lliure per poder incorporar les seves propostes, personalitzant el projecte i afavorint la implicació de tothom.

Al final d'aquesta etapa seria bó comptar amb algun element de planificació elaborat pels nois i noies (mural, dossier, etc.)

10. Motivar el grup

Cal que els nois i noies trobin sentit a mobilitzar-se per alguna cosa, i això demana un temps per descobrir situacions impactants i sensibilitzar-se. Podem activar diferents recursos:

- partir dels interessos reals dels nois i noies en l'ara i aquí (esportius, musicals, cinematogràfics...) aprofitant els seus còdigs i llenguatges.
- aprofitar experiències anteriors d'altres grups de nois i noies més grans
- buscar el testimoni directe de persones externes a l'escola o l'entitat que poden convidar el grup a participar d'algún projecte significatiu
- motivar directament els líders del grup
- compartir el projecte amb altres grups d'iguals
- aprofitar moments "sensibles" a nivell social o bé a nivell familiar i del mateix grup

11. Diagnosticar el problema i definir el projecte

Un cop el grup està motivat per passar a l'acció, es tracta de definir amb els nois i noies:

- un *diagnòstic* de la situació o problema sobre el que volem actuar
- els passos clau de la *planificació*: què, per què, per a qui, quan, amb qui.
- els *objectius* d'aprenentatge i els resultats de servei que ens plantegem assolir
- el *compromís individual* que cadascú pren en el marc del projecte grupal
- el *nom* que li donarem al nostre projecte

12. Organitzar el treball que es durà a terme

Si planificar és posar en ordre les nostres idees del que volem fer, organitzar significa decidir com ho farem per aconseguir-ho:

- quina organització en equips o comissions serà necessària (per a tasques generals i per a les tasques pròpies del servei que farem) i quines responsabilitats individuals
- quin calendari de treball haurem de seguir, per enllestir la feina en els plaços previstos.

13. Reflexionar sobre els aprenentatges de la preparació

Just abans de passar a l'acció val la pena aturar-se i adonar-se de la quantitat de coses que ja s'han après o, si més no, exercitat. Aquesta reflexió ha de permetre:

- identificar els aprenentatges assolits o reforçats
- valorar-los i preveure la seva transferència
- autoavaluar-se
- corregir i readaptar el projecte, si el procés de planificar-lo ens ha fet adonar d'aspectes inicialment no previstos.

ETAPA V: EXECUCIÓ AMB EL GRUP

Quan passem a l'acció, més que fases succesives el que hi ha són diferents àmbits d'actuació simultanis que es creuen i reforcen entre sí, i que ara s'hauran de corregir amb reflexes, sobre la marxa, si es presenta algun imprevist o vam cometre alguna errada en la planificació.

Al final d'aquesta etapa hem de poder comptar amb material gràfic o audiovisual suficient com per poder deixar constància concreta del que hem fet.

14. Executar el servei

Com que estem immersos en un projecte amb dues tensions, la de l'aprenentatge i la del servei, hem d'estar a l'aguait de:

- el treball a l'aula, tant el teòric com el tècnic
- el treball sobre el terreny: assistència, constància, encaix amb l'entitat acollidora, competència, ajustos en el servei...
- el seguiment individualitzat
- la manteniment o alimentació de la motivació inicial

15. Relacionar-se amb l'entorn

De manera simultània al servei que estem portant a terme, caldrà tenir cura de:

- la relació amb les famílies dels nois i noies: tenir-les al dia, respondre els dubtes...
- el treball en xarxa amb les entitats socials amb les que impulsem el projecte
- la relació amb les administracions públiques, per tal de sumar esforços i reconeixement

16. Registrar, comunicar i difondre el projecte

Moltes vegades, experiències impressionants passen a l'oblit perquè no han quedat convenientment registrades o documentades o poca gent se n'ha assabentat. D'altra banda, fer aquest esforç d'evitar l'anonimat dels projectes comporta moltes avantatges, tant per al servei en sí com per als aprenentatges que comporta:

- registrar el que anem fent, amb fotografies, dibuixos, esquemes, informatitzant les dades...
- comunicar i difondre: amb els recursos de l'escola o entitat (butlletí, web, fullets...); als mitjans de comunicació locals (prensa, ràdios, televisió...); a partir del muntatge d'una exposició o d'un espectacle...

17. Reflexionar sobre els aprenentatges de l'execució

Durant l'execució del projecte és necessari buscar espais de reflexió sobre el que està passant, el que estem vivint i aprenent. Si no busquem aquests espais, l'activitat se'ns menja i correm el risc de passar superficialment per una experiència que pot ser impactant. També en aquesta etapa ens hem de permetre:

- identificar els aprenentatges assolits o reforçats a partir de posar-se en acció
- valorar-los i preveure la seva transferència
- autoavaluar-se
- corregir i readaptar el projecte, si el procés d'executar-lo ens ha fet adonar d'aspectes inicialment no previstos i encara tenim possibilitats de modificar-lo.

ETAPA VI: CLOENDA AMB EL GRUP

Aquesta etapa ha de recolzar-se en els espais de reflexió que haurem incorporat en les etapes anteriors, i ha de constituir un autèntic balanç de l'experiència en les dues dimensions: la d'aprenentatge i la de servei, obrint, a més a més, la porta de la possible continuïtat del projecte o l'encadenament amb un altre.

Al final d'aquesta etapa seria bó comptar amb algun element de valoració elaborat pels nois i noies (mural, dossier, recull d'entrevistes, reportatge per alguna revista local...).

18. Reflexionar i avaluar els resultats del servei realitzat

Rendir comptes d'un compromís contret és una acció d'egran potencial educatiu a la que no podem renúnciar, tenint en compte que caldrà equilibrar la valoració del procés i la del resultat: un procés interessantíssim pot, malgrat tot, anar acompanyat d'uns resultats pobres, i a l'inrevés. Medir l'impacte i avaluar objectivament la nostra acció de servei voldrà dir:

- posar a treballar els equips i comissions de treball sobre el seu propi rendiment
- consultar els instruments de registre dels quals ens hem dotat
- comptabilitzar tot el que sigui possible i tingui sentit
- implicar la comunitat en l'avaluació del nostre servei: les entitats amb les que hem estat treballant, les mateixes persones destinatàries del projecte, etc.
- treure conclusions globals

19. Reflexionar i avaluar el conjunt dels aprenentatges assolits

Podem prendre com a punt de partida els objectius d'aprenentatge que ens havíem proposat i fer una repassada, de manera que els nois i noies puguin valorar:

- quines coses noves sabem ara? (aprenentatges de conceptes)
- quines coses noves sabem fer ara? (aprenentatges de procediments i habilitats)
- en què hem madurat com a persones (aprenentatges d'actituds i valors)

20. Projectar perspectives de futur

I ara... què? Arribat aquest punt, seria trist que els nois i noies tanquéssin l'experiència solament com a un episodi efímer en les seves vides. Per contra, cal estimular l'obertura al compromís més sòlid, que pot passar per diferents vies:

- continuar el projecte, perquè no s'ha acabat o pot millorar-se
- canviar de projecte, perquè se'ns ha obert la gana i hi ha moltes necessitats a atendre
- passar el testimoni a un altre grup i convertir-se en agents sensibilitzadors

21. Celebrar l'experiència viscuda

A menys que el servei hagi estat un fracàs rodó, la millor manera de cloure'l és celebrant l'experiència. Aquesta celebració ens permetrà assolir moltes coses a l'hora:

- gratificar els esforços invertits i reforçar l'autoestima
- comunicar els resultats a les famílies
- consolidar els vincles amb les entitats amb les que hem treballat en xarxa
- difondre el treball realitzat

ETAPA VII: AVALUACIÓ MULTIFOCAL

Un cop tancat i avaluat el projecte amb el grup de nois i noies, els educadors haurem de destinar un temps a reflexionar sobre l'experiència viscuda, tenint en compte també altres valoracions complementàries a la nostra: la de la pròpia escola o entitat, la de les famílies, la de les entitats amb les que hem estat treballant o que ens han proporcionat el servei...

Al final d'aquesta etapa hem de poder elaborar una memòria senzilla i pràctica de l'experiència realitzada, a fi que no s'oblidi fàcilment i permeti a altres grups i educadors inspirar-se'n per a nous projectes.

22. Avaluació del grup i de cada noi/noia

Podriem reflexionar entorn dels 4 factors que havíem pres en l'anàlisi inicial del grup:

- com han evolucionat els interessos i motivacions dels nois i noies?
- com ha evolucionat el nivell acadèmic i intel·lectual i l'adquisició d'experiència?
- com ha evolucionat la dinàmica del grup, lideratge, rols i manera de gestionar els conflictes?
- com ha evolucionat el clima moral del grup, les actituds i els valors consensuats?

23. Avaluació del treball en xarxa amb les entitats

Atés que el treball en xarxa és un dels elements més significatius en els projectes d'ApS, hauríem de poder avaluar:

- la idoneïtat de les entitats/institucions amb les que hem compartit l'experiència
- la manera com ens hem organitzat i coordinat amb elles
- la valoració que en fan de la nostra col·laboració
- el balanç i conclusions que en podem fer del treball en xarxa

24. Avaluació de l'experiència en tant que projecte ApS

L'experiència viscuda mereix una avaluació en tant que procés d'aprenentatge-servei. Per això val la pena elaborar un petit informe final que expressi clarament si es tracta d'un bon projecte que seria bo repetir o no; si ha estat un bon començament, però hi ha moltes coses a millorar per a una propera vegada o si ens vam equivocar i cal rectificar. Per tenir idees clares sobre això ens pot ajudar:

- revisar tot el que vam planificar: identitat del projecte, objectius educatius, relació amb les famílies, requisits de tipus formal, aspectes organitzatius, balanç econòmic, etapes de treball amb el grup.
- plantejar-nos la sostenibilitat del projecte, en clau de recursos econòmic, inversió en recursos humans, satisfacció efectiva de la necessitat social que calia atendre...

25. Autoavaluació de l'educador

Per completar la nostra etapa d'avaluació podem destinar un temps a autoavaluar la nostra feina al llarg del procés:

- hem comptat amb els coneixements necessaris?
- hem comptat amb les capacitats didàctiques necessàries?
- hem sabut resoldre els aspectes organitzatius del projecte?
- hem sabut alimentar una bona dinàmica relacional en el grup?
- hem encertat en la relació i la comunicació amb l'entorn?
- quina ha estat la nostra vivència personal i professional de l'experiència?

Autora: Josep Maria Puig, Xus Martín i Roser Batlle